

Uddrag af Breve til Hjemmet,

fra

J. V. Hofman (Bang)

under hans Ophold i Scotland i Sommeren 1850.*)

Edingburg d. 28de Juli 1850.

Efterat have tilbragt een Dag i denne den smukkeste af alle de Byer jeg hidtil har seet, er mit første Arbejde at gribe Pennen for at underrette Eder, I Kjære, om min Ankomst hertil og at give Eder en Beskrivelse over det Interessanteste af hvad Reisen har ført med sig.

Fra Kjøbenhavn tog jeg i Selskab med E. til Wismar, hvor vi kun bleve ganske kort, og fik iffun Tid til at beundre nogle af Mindesmærkerne fra vore Forsædres kraftfulde Tidsalder, navnlig den gamle Muur, som findes omkring hele Byen. — Imellem Wismar og Hamborg fandt jeg Naturen i det Hele taget ikke saa smuk som jeg havde ventet og i landoekonomisk Henseende var det kun Engkultur og Skovanlæg, som tildrog sig min Opmærksomhed fordi de forekom mig smuk-

*) Forfatteren, en yngre Søn af Stambuusbesidder Hofman (Bang) til Hofmangave i Fyen, har siden 1833 opholdt sig i Sverrig, senest som Forvalter paa en større Eiendom i Skaane, inden han tiltraadte sin Reise til Scotland i Selskab med en anden ung dansk Landoekonom. For endeel Aar siden gennemgik han et Cursus ved Landbrugs-Institutet paa Degeberg. — Disse Brevuddrag vare af Forfs. Broder Forpagter N. C. Hofman (Bang) velvilligen meddeelte Fyens Stifts patriotiske Selskab, der, ligesom Landhuush. Selskabet, har understøttet Forf. til denne Reise, og fra hiint Selskabs Formand ere de tilskillede Udgiften til Afbenyttelse.

tere end i Hjemmet. — I Hamborg varede det en heel Time før vi fik Tøiet fra Jernbanen; — vi toge ind i Hotel de Bavière tæt ved Jungfernstieg og benyttede Tiden saa godt vi kunde til at besee Byen. — Jeg kan ikke sige at den gjorde synderligt Indtryk paa mig undtagen Bazaren, som af Bygning er det Smukkeste jeg har seet i den Retning. — I Hamborg havde jeg ganske ufornodet den Glæde at træffe en gammel Ven fra Degeberg, Hr. Fock fra Finland,*) som laae paa en Reise ned i Tydskland for at kjøbe Kær, hvoraf der skulde dannes et Stambollænderie i Finland. — Vi havde ikke seet hverandre i mange Aar og glædede os Begge ret inderligt over dette Gjensyn. — Det som interesserede mig meest i Hamborg vare de deilige Udsigter langs med Elben, som unægteligt efterlade et behageligt og vistnok varigt Indtryk.

Fra Hamborg reiste vi med Dampstibet Queen of Scotland om Aftenen Kl. 11 i herligt Veir; det var et storartet Syn endnu paa denne Tid af Aftenen at see fuldt Liv paa Elben, hvor Dampstibe krydsede hverandre og med Lamper af forskjellige Farver oplyste saavel de stolte Tremaster som simple Baade vi passerede. — Overfarten var heldig; vi kom seent den paafølgende Aften til Hull, maatte ligge ombord og fik ikke Englands lovprisede Kyst at see før næste Dags Morgen. — Efter kort Hvile paa et Hotel gif vi lige til Consul G., overalt begabede af Folk, som undrede sig over vore graa Hatte. G. var heldigviis hjemme

---

*) Han forestaaer et Vandvæseninstitut sammesteds.

og kom os saa forekommende imøde som muelig; jeg spiste for det meste i hans Kreds i de Dage jeg tilbragte i Hull, og han var saa god at vise mig omkring i Byen og at føre mig ud til den zoologiske Have, som ligger udenfor samme. — Den 24de og flere af de paafølgende Dage bivaanedes vi en stor Fest i Hull, som bestod i at 11 Skibe, tilhørende Gentlemen i Hull og dens Omegn, seilede omkap; de ledsagedes af en stor Mængde andre Fartøier, som forsøgte paa at følge med, deriblandt 5 Dampskibe med Passagerer; Reiens Længde var omtrent 10 Danske Mil og den første Præmie 50 Pd. Sterling. — Skjøndt det var temmelig haardt Veir, havde hine Skibe alle mulige Seil oppe og kunde med gunstig Vind følges med Dampskibene.

Den 25de reiste E. og jeg til Beverley, en smuk lille By med en gothisk Domkirke; denne er bygget i en storartet Stil og vel vedligeholdt, uagtet den ei bruges til Gudstjeneste; vi saae der et Monument over to danske Officiere, som i det 16de Aarhundrede havde duelleret, den ene var falden og den anden til Straf derfor dømt og henrettet. I Beverley besaae vi nogle meget store Fabrikker for Agerdyrkningsredskaber, og maatte beundre baade den Omhyggelighed og Sindrig-
hed, hvormed enhver selv den ubetydeligste Gjenstand bliver udført. Blandt Andet interesserede en Sauge-
maskine mig meget, som blev dreven med Damp, og saugede Alt fra den tykkeste Planke til det mindste Stykke. — Fra Beverley gjorde vi en Tour tilfods i Omegnen, som er overmaade smuk; man gjør sig van-

stelig noget Begreb om en saa yppig Vegetation, og Indtrykket af den rige-Natur forhøies af den Skjøn-
hedsands, hvormed Engellænderne forstaae at lede den. Om Aftenen tog jeg Afsked fra G., som gav mig to
Anbefalingsbreve med hertil, hvilke allerede ere komne
mig til Nytte, og jeg vil stedse være ham taknemmelig
for hans overordentlige Belvillie.

Den 26de reiste vi paa Jernbanen hertil og jeg
saa, uagtet det regnede uafbrudt, i stum Beundring saa-
vel over de deilige Egne vi passerede, som over Jern-
banens Beliggenhed og de utrolige Banfæligheder, som
menneskelig Kunst og Udholdenhed har formaaet at over-
vinde. Hertil kom vi seent om Aftenen og da Hyre-
kudsten erklærede, at det Hotel vi opgav ei fandtes mere,
maatte vi lade ham kjøre til et andet; dette gav os
Idee om Priserne, thi for Natteløis og The om Mor-
genen var Regningen over fem Rigsbankdaler. — Ved
Ns. Hjælp (til hvem jeg havde Anbefaling) har vi nu
faaet Løis i et andet Hotel, hvor Prisen er mellem 8
à 9 Mk. om Dagen, men derfor have vi kun een Ret
Mad til Middag og ingen Aftensmad; for mig er dette
fuldkommen nok, og det vil vare længe inden jeg kan
vænne mig til det engelske umaadelig kraftige Kjøkken.

Jeg glemte at fortælle at vi paa Weien hertil op-
holdt os nogle Timer i York og besaae den derværende
Domkirke, hvoraf ikkun Halvparten bruges. Det traf
sig saa heldigt, at der just var Gudstjeneste og jeg til-
staaer, at efterat have overværet en saa høitidelig Guds-
tjeneste i en saa smuk Kirke, kan jeg ikke undres over,
at Engellænderne have mere Lyst til at gaae i Kirke

end vi; — jeg glemmer den aldrig. — Efter York passerede vi ogsaa Newcastle, men fik desværre ikke Tid til at see andet af Byens Mærkværdigheder, end den Bro, som gaaer over Tyne; bygget paa Buer til samme Høide som Kirketaarnene, fører den Jernbanen over denne Flod.

Vi blive nu i Edingburg til paa Torsdag og have da bestemt en Rejse med N. til Glasgow for at besøge et stort Landmandsmøde og Dyrskue, og siden haaber jeg ved hans Hjælp at faae Plads hos duedige Landmænd, da han staaer i Forbindelse med de fleste Farmers her i Eggen. — Hidtil har jeg ikke haft syn-derlig Veilighed til at komme udenfor Edingburg, men dog nok til at overbevise mig om, at Stockholm ikke kan taale at sammenlignes med denne By. — Nogle Planter har jeg fundet, men de ere endnu ikke tørre.

Farm E . . . . d. 11te August 1850.

Endelig efter 14 Dages Ophold er det lykkedes mig at faae Plads paa denne Farm. — Du veed, at jeg altid har ønsket at den danske Landmand maatte anvende den fulde Kraft hvoraf han er i Besiddelse til sit Fags Fremme; dette Ønske har aldrig været mere levende hos mig end nu ved her at see de store Marker, som Flid og Kunst har forvandlet fra Overdrev til de frugtbareste Agre med udmærkede Hegn og herlige Grupper af Løvtræer.

Men jeg vil nu gaae tilbage og begynde fra Hull. Eggen paa en halv Mill nær omkring denne By er meest Græsmarker, inddeelte i Lodder 2—6—8 Tønder

Land, hver af dem omgivne med Hegn af Torn, indflettede paa mange Steder med vilde Roser af forskjellige Farver; langs med Beiene ere de fleste Hegn dobbelte og holdt afrundede under Saren, medens derimod Hegnene omkring hver Tod ere enkelte og klippede ganske tynde, netop tilstrækkelige til at holde Kreaturene ude; i den Egn vare Køerne meest af Shorthorn- og Faarene af Leicester- og Cheviot-Race og disse samme Racer synes at være de meest yndede overalt hvor man har gode Jorder; hos de fleste Farmers finder man ved Siden af Slagtecreature kun nogle faa Ayrshirekøer, og af Faarene gives Cheviot-Racen almindeligviis Fortrin for Dishley-Racen.

Jeg opdagede ikke at Jorden blev brakket uden paa ganske faa Steder imellem Hull og Edingburg, og selv der syntes Afgrøstningen ikke altid tilstrækkelig paa den stive Leerjord, thi efter den stærke Regn stode flere Marker næsten som under Vand.

Efter 14 Dages Ophold i Edingburg skaffede Dhr. N. & S., til hvem jeg var anbefalet, baade E. og mig Pladser hos de Farmers, hvor vi nu ere; mig nemlig hos tvende Brødre Stodart paa Damhead, to danske Mile fra Edingburg, og E. hos Difson, 3 Fjerdingvei herfra, hver af os imod en Betaling af 2 Pund Sterling om Ugen. — Den Familie, hos hvem jeg er kommen, bestaaer af førnævnte Brødre, begge to Ungkarle, deres Moder, en gammel vakker Dame, en Niece og endelig en ung Engelsmand, Tailor, som er her for at lære Landvæsenet; han er godmodig og jeg troer at vi ville komme godt ud af det sammen. — Du kan

indsee, at jeg nu ikke mere kommer langt med mit danske Sprog, og det er en haard Knibe at gaae igjennem førend jeg tet lærer Engelsk.

D. 12te August.

Igaar var jeg med Difson og besøgte E. imedens Familien var i Kirke; der var en Nordmand som Landvæfenselev. — Den Farm er mindre end den hvor jeg er paa, men drives af en særdeles dygtig Mand; Familien er vakker og Omegnen smuk.

Her hersker et smukt Familieliv og megen Orden, saa jeg neppe troer, at Hollænderne kunne drive Reensligheden til en høiere Grad end jeg finder den her. — Iblandt mine Arbeider høre Anlæg af Drains til Dagens Orden; endnu er Høsten ikke begyndt, men Bygget vil nok være tjenligt om nogle saa Dage. Her er et Tærskveværk, som drives med Vand, men forresten blive alle Udhusene byggede om iaar og ere snart færdige, — Alt af huggen Sandsteen, som vist ikke kan kaldes billig, men Indretningen er smuk og beqvem.

Som Du veed besøgte jeg det store Landmandsmøde i Glasgow og blev Bidne til en Ulykke, som hændte paa Jernbanen og ligesaa let kunde have truffet det Train, hvormed jeg var; saa Miil før Glasgow standsede vort Tog, just som vi havde passeret en umaadelig lang Tunnel; Aarsagen var at et andet Train, som gik af kort før os, var blevet overkjørt af et Lokomotiv fra den modsatte Side; 10. Døde og mange Saarede bleve baarne børt ved Siden af mig og vi kom flere Timer sildigere til Glasgow end efter Bestemmelsen.

Paa Banegaarden tog jeg strax en Drosche og kjørte directe til Udstillingen og Dyreskuet, som i Sandhed var storartet. En Plads af omtrent 100 Tdr. Land var indhegnet med Bræder og forsynet med mange Indgange, men alligevel ikke tilstrækkelig til at rumme den Mængde Menneſter, som strømmede til fra alle Kanter. Den halve Plads var indrettet med nummererede Afdelinger og Baase for Creature og Faar, af hvilke de forskjellige Racer vare betegnede ved opslaaede Placater med paaſtrevne Navne. Præmier vare udsatte for de bedste Individuer af hver Race, nemlig:

1ste Præmie for Tyre uden Hensyn til Alder	20 £
2den Dito — — —	15 -
Toaars gamle Tyre, en Præmie	15 -
1 Aars gamle dito	10 -
For Køer af en hvilkensomhelst Alder 1ste Præmie	15 -
Dito dito 2den dito	10 -
1ste Præmie for Parret af 2 til 2½ Aars gamle drægtige Dvier, 1ste Præmie	10 -
Dito dito . . . . . 2den dito	5 -
Parret af 1 til 1½ Aars gamle Dvier, 1ste Præmie	10 -
Dito dito . . . . . 2den dito	5 -

Desuden erholdt Opdrætteren af den bedste Tyr, hvad enten han selv foreviste den eller ikke, en Sølvmedaille.

Lignende Præmier vare udsatte for hver særskilt Race, og det for følgende: Shorthorn (85 Stfr.) udmærkede ved en Fedme, som ordentlig var æfel at see paa; Ayrshire (161 Stfr.), blandt hvilke fandtes udmærket smukke Køer, men ved Bedømmelsen til Præmie blev kun taget Hensyn til deres Slagtværddi og ei til

hvormeget de malfede, og antager jeg, at det var Grunden, hvorfor saamange iblandt dem mere bare Præg af Fede- end af Malfeqvæg; — imidlertid var dette den smukkeste Race. — Galloway (28 Stfr.) alle sorte og fullede, lutter Fedeqvæg; Angus & Aberdeen (30 Stf.) meget lignende Galloway, dog lidt større og stærkere byggede, med bredere Kryds og vist udmærket Slagteqvæg. — Høilandsrace (59 Stfr.) alle meget smaae, langhornede og langhaarede, have meget tilfælles med Pembroseshire, men mindre, dybere og grovknoklede, de fandtes af 3 forskjellige Farver, graae, røde og sorte; jeg troer man ved at see dem kan gjøre sig et Begreb om hvorledes Hornqvæg har maattet see ud i vild Tilstand. Fifeeshire (9 Stfr.) sorte hornede Fedeqvæg. — Endelig Guernsey (20 Stfr.) den eneste Race af virkelig Malfeqvæg i Modsætning til alle de andre Racer; disse vare magre, fint byggede, havde flade Been og alle andre Tegn til Melkerighed, undtagen at Benene vare for høie i Forhold til Kroppen. Jeg fandt virkelig Guénons Mærker bedre hos dem, end hos de øvrige Racer, men det tilbrog sig kun lidet de kjødelskende Engellænderes Opmærksomhed; min Bært vilde vide, at de ikke give just megen Mælk, men at den er federe end hos de øvrige Racer. (?)

Angaaende Normen, hvorefter Præmierne blive udeelte, forekom det mig, at Dommerne især gif efter en lige Ryg, fint Hoved, tyndt Skind og lige fintknoklede Been; — naturligviis forudsat saameget Fidt paa Ribbenene, at disse ei kunne føles.

Efter Hornqvæget kom en Afdeling for alle Sorter Sviin; Præmierne for ulige Aldere vare 3 & 5 £; om dem kan jeg blot sige, at de vare ælle at see paa, de fleste kunde ikke bevæge sig videre end i en siddende Stilling og mange ikke engang dette; i Særdeleshed var der en sort Race med lille Hoved, hvoraf man ikke saae andet end Trynen og Spidsen af Drene, det øvrige var kroben ind i Flæsket.

Efter dem kom Faarene med følgende Præmier, udsatte for hver særskilt Race:

For Bæddere, som ikke vare fyldte 4 Aar	10 & 5 £
For unge Bæddere	10 & 5 -
For de 5 bedste Moderfaar	8 & 4 -
For de 5 bedste Bede eller Gimmerlam	5 & 3 -

Af Faarene saae jeg følgende Racer: Leicester (274 Stfr.), blev ligesom de øvrige Racer — maastee med Undtagelse af Cheviot — blot bedømte som Rjodrace, og uden Hensyn til Uldens Mængde eller Godhed. Cheviot (100 Stfr.) forene mange gode Egenskaber, og lod til at tiltrække sig den største Opmærksomhed; ogsaa vare de fleste Præmier udsatte for denne Race. Sorthovede eller Blackfaced Sheep forekomme meest i Høilandene og have nogen Lighed med Southdown, men have smaae Horn, tyndere og længere Uld, mere høibenede og mindre tæt byggede. — Det morede mig at see denne Race her, saameget mere som jeg tidligere har seet enkelte Individider af den samme i Sverrig, hvor man endog antog dem for Southdown, hvilkent Anskuelse jeg dog aldrig kunde bifalde. Endelig fore-

vistes en heel Mængde Southdowns Faar, alle udmærkede sig ved en høi Grad af Fedme.

Efter Faarene kom en utallig Mængde Høns, Vænder og Gæs, parviis indeluffede i hver sit Buur; Præmierne for hver Race vare 2 & 1 £; her opholdt de fleste Damer sig, men jeg fik ikke megen Tid til at tage dem i Diesyn. — Jeg saae en Hane, som havde taget Præmie, og som udmærkede sig ved umaadelig lange Sporer.

I den næste Afdeling vare Heste, udeluffende Arbeidsheste; de vistes med Seletøi paa, og næsten alle af de store tunge Karreheste; man lægger 10 til 15 Tønder Sæd paa hver saadan Hest, men de kunne ei komme hurtigere frem end i Skridt. De forskjellige Præmier for Heste udgjorde en Sum af omtrent 150 £.

Derefter kom man til en Afdeling for Prøver af Smør og Ost, som fyldte et heelt Huus. — For nedflaaet Smør (63 Prøver) var udsat 2 Præmier 5 & 3 £; Smør behandlet med Salt eller Suffer (80 Prøver), 2 Præmier af samme Storrelse; og for friskt Smør (100 Prøver) lignende Præmier. — Min første Tanke var Beslagelse af Priisdommerne, som skulde smage paa saameget Smør. — Der var udsat Præmier (5 & 3 £) for 3 Slags Ost, to Præmier for hver Slags af søde, skummet Melks og esterlignet Chester-Ost; — af sidste Slags saae jeg kun nogle faa; næsten ingen af Ostene vare farvede. — Den søde Ost, som tog 1ste Præmie, var overmaade feed og grynet, guul; de fleste udmærkede sig ved en umaadelig Tyk-

felse, — $\frac{1}{2}$ Allen og derover, men den største Deel vare desværre borte da jeg kom.

Efter Hollænderieproducterne kom alle muelige Agerdyrkningsredskaber og Maskiner, af hvilke jeg her blot vil nævne nogle faa; Croskills Tærskemaskine for 4 Heste vandt den høieste Præmie; den er uden Baltser, men forsynet med 2 Halmrystere. — De fleste øvrige Tærseværker vare endnu mere sammensatte, med een à to Halmrystere og Biste og Sold til at rense Sæden med samme Kraft og paa samme Gang som den tærstes. — Det forundrede mig, at Broen omkring Cylindren kun var beslaet med Jernblik, og ei som hos os forsynet med Jernstænger eller Ribber, men Cylindren var beregnet til at gaae med umaadelig Hastighed. — Der vare mange Maskiner til at presse Kør for Draining; de vare indrettede for 2 Heste og syntes at fortjene Dpmærksomhed i Danmark, dersom man ei allerede kjender dem der. — To Heste for een af disse Maskiner pressede i 10 Timer 15000 Str. 16 Tommer lange Drainrør; denne Maskine kostede 55 £. Endvidere fandtes et smukt Apparat til at koge Foder og Turnips ved Damp; det blev belønnet med Præmie, og indtog kun en Plads af 3 Svadratfavne. Paa hver Side af Dampkjebelen var en stor bevægelig Rjedel paa omtrent 200 Rander, som een Person let kunde give forskjellige Stillinger.

Jeg saae flere Indretninger til at knuse Bønner og Havre, og de forekom mig ret hensigtsmæssige idetmindste til Bønnerne. — Af Plove var der en uendelig Mængde, alle af Jern, med mange forskjellige Muld-

fjele til forskjellig Jord, nogle meget svære og lange i Gangen, beregnede paa dyb Pløining. Forskjellige Inventioner af Struer til Muldsjelenes Stilling, Dobbeltpløve med mere. Jeg saae ingen Scarificatorer med Knive, men en Mængde Cultivatorer med en Slags Gaasfodder, som syntes hensigtsmæssige til at løsne Jorden. Af Saaemaskiner var der en Mængde, saavel til Bred- som Radsaaening; de første havde alle bevægeligt Hjul foran, men havde forresten en Indretning, som lignede vor Kløversaaemaskine, forsynet med Jernblif med Huller i, hvorigjennem Sæden falder. — Af Tromler saae jeg ingen bedre, end den svenske Jernstangstrømle.

Der vare Prøver af forskjellige Slags Fletninger af Jernstænger og Jerntraad, deels til Rede, deels til forskjellige Slags Hegn; meget smukke, men Prisen altfor høi for vore Forhold. — Fremdeles flytbare Faarefold og Faarehække. En Construction for Jernhuse var ikke tilgængelig. — En Boutik af alle muelige Arbejder af Zink til overordentlig billige Priser, var meget søgt og havde god Affætning; jeg saae blandt andet Keeb blandet med Zinktraad, Melkebotter, Badekar, Zinkplader med Huller i til at sætte i Binduerne istedetfor Jalustier, og en stor Mængde mindre Huusgeraadsfager. — Møllestene, sammensatte af 8 og flere særskilte Stykker og omlagte med Jernbaand. Som en Curiositet vil jeg anføre en Udstilling af Basser, Havestole og Bænke med mere, alle flettede af Trærødder, som vare ferniserede og saae ganske aparte ud. Alle muelige Arbejder af Leer; en Mængde Kornharper,